

РОЗДІЛ 1.

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Отримано: 19 вересня 2019 року

Прорецензовано: 8 жовтня 2019 року

Прийнято до друку: 8 жовтня 2019 року

e-mail: lunyovat@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-7(75)-3-6

Луньова Т. В. Концепт MYSTERY / ТАЄМНИЦЯ в есе Сірі Хустведт про живопис. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 3–6.

УДК 821.111-4Хустведт:81'37

Луньова Тетяна Володимирівна,
кандидат філологічних наук

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КОНЦЕПТ MYSTERY / ТАЄМНИЦЯ В ЕСЕ СІРІ ХУСТВЕДТ ПРО ЖИВОПИС

Статтю присвячено лінгвокогнітивному аналізу концепту MYSTERY/ ТАЄМНИЦЯ, актуалізованому в збірці есе Сірі Хустведт про витвори образотворчого мистецтва. Вказаний концепт розглянуто як текстовий концепт у його інтенційному та рецептивному аспектах. З'ясовано смислове наповнення цього концепту і визначено його функції в текстах зазначених есе. Концепт MYSTERY регулярно й послідовно актуалізується в проаналізованих есе у складі концептуальної сполуки MYSTERY OF PAININTG, котра має у своєму складі смисли, зафіксовані лексемою mystery як системно-мовним репрезентантом концепту MYSTERY, та смисли, закорінені в індивідуально-авторському підході Сірі Хустведт до питання інтерпретації творів живопису. Через сукупність функцій концептуальної сполуки MYSTERY OF PAININTG, реалізованих в есе, авторка текстів висловлює власну думку щодо того, який підхід до інтерпретації картин є доцільним, та здійснює переконливу спробу залучити читача розділити цю думку.

Ключові слова: концептологія, концептологія тексту, концепт, текстовий концепт, лінгвокогнітивний аналіз, есе про живопис.

Tetyana Lunyova,
Candidate of Science in Philology
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE CONCEPT OF MYSTERY IN SIRI HUSTVEDT'S ESSAYS ON PAINTING

The article focuses on the analysis of the concept of MYSTERY in Siri Hustvedt's essays on art published in the book under the title "Mysteries of the Rectangle". The concept of MYSTERY verbalized in Hustvedt's essays is treated as a textual concept in its intentional and receptive aspects. It has been determined that in Hustvedt's essays the concept of MYSTERY becomes a part of a more complex conceptual structure MYSTERY OF PAININTG and as such includes components represented by the meaning of the lexeme mystery ("strange", "not known", "has not yet been explained", "has not yet been understood") as well as the components rooted in Hustvedt's idiosyncratic approach to painting interpretation ("effect of a picture on spectators is not always known/ explained", "solving the mystery of painting leads to discovery", "it is good", "visceral responses to a picture lead to its understanding"). Besides, it had been revealed that realizing its intentional potential, the conceptual structure MYSTERY OF PAININTG performs six functions: provides semantic motivation to the titles of the essays included into the book; expresses the congruity of the author's approach to art interpretation; conveys the author's attitude to pictures perception in the modern commercialized world; manifests the author's attitude to the pictures which pose difficulties for their interpretation; communicates the experience of perceiving a particular picture; contrasts the traditional rational approach to a painting interpretation with the author's idiosyncratic approach. The two more functions of the conceptual structure MYSTERY OF PAININTG are determined by the realization of the receptive potential of this structure and are the following: offering to the readers an alternative way to painting reception with more emphasis on the emotional perception and convincing the reader that rational explanation does not exhaust the picture meaning.

Key words: conceptology, conceptology of text, concept, textual concept, linguocognitive analysis, essay about fine art.

Постановка проблеми. Виникнувши наприкінці ХХ століття як "область когнітивних студій" [3, с. 11], концептологія зосередилася на вивченні природи, структури, функціонування та об'єктивації концептів як певних ментальних одиниць. Розвиток концептології результував у вирізанні цілого ряду її відгалужень, до яких відносять концептологію тексту [3, с. 13-14]. У контексті розвитку мовознавства на сучасному етапі, пов'язаному зі спробами дати відповідь на "глобальне питання" стосовно того, "чи мова визначає світогляд людини, чи вона не являється первинним способом категоризації дійсності та розуміння світу" [9, с. 13], концептологію тексту можна розглядати як таку лінгвістичну галузь, котра має потенціал дати відповідь на питання про роль вербальних текстів у формуванні світогляду людини. Відповідно аналіз текстових концептів у межах цієї галузі можна трактувати як один із шляхів наближення до цієї відповіді.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Узагальнюючи наявні розвідки, повністю чи частково присвячені текстовим концептам, можна виділити такі суттєві ознаки текстового концепту. По-перше, текстовий концепт – це "двоїста сутність, що інтегрує мовленнєвий і розумовий плани" [5, с. 3]. При цьому у своєму мовленнєвому плані "концепт постає як реальність, що віддзеркалена у свідомості не безпосередньо, а через мову" [5, с. 3-4], а "у розумовому плані тек-

стовий концепт розглядається як образ, у якому втілено певні культурно-зумовлені уявлення мовців про навколишній світ” [5, с. 4]. По-друге, текстовий концепт “принципово не може бути рівним своєму інваріантові – концепту етнічному” [4, с. 39], оскільки, з одного боку, слово чи словосполучення, які виконують у тексті ролі імені концепту, можуть актуалізувати лише частину свого лексичного значення, а з другого боку, вербально об’єктивований концепт завжди отримує унікальне втілення у неповторному поетичному світі автора і в такий спосіб збагачує концептосферу культури [4, с. 39]. По-третє, текстовий концепт має текстотворчий потенціал, оскільки він “викликає текст до життя”, будучи “глибинним смислом, первісно максимально й абсолютно згорнутою смисловою структурою тексту, яка являється втіленням мотиву, інтенції автора, що привели до породження тексту” [6, с. 202]. По-четверте, текстовий концепт володіє потенціалом впливати на сприйняття тексту реципієнтом, оскільки текстовий концепт є не лише “відправним моментом при породженні тексту”, а й “кінцевою ціллю його сприйняття” [6, с. 202].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Серед сучасних досліджень текстових концептів переважають студії текстових концептів у художніх текстах [5; 2; 4; 8]; також наявні розвідки, присвячені текстовим концептам у вторинному дискурсі англійських текстів сучасної масової культури, закоріненому у власне художніх текстах [7]. Водночас питання про текстові концепти творів жанру есе, зокрема сучасного англійського есе про мистецтво, наразі не отримали належної дослідницької уваги. Це обумовлює необхідність провести лінгвокогнітивний аналіз текстових концептів, які функціонують у текстах жанру есе.

Формування завдання дослідження. Завданням даного дослідження є з’ясувати смислове наповнення і визначити функції концепту MYSTERY/ ТАЄМНИЦЯ як текстового концепту в есе Сірі Хустведт про живописні твори.

Матеріал дослідження становлять есе Сірі Хустведт про витвори образотворчого мистецтва, опубліковані у збірці під назвою “Mysteries of the Rectangle” [13].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепт MYSTERY/ ТАЄМНИЦЯ у збірці есе Сірі Хустведт вербалізується насамперед у назві книги завдяки використанню лексеми *mysteries* [13]. Зважаючи на те, що назва є сильною позицією в тексті [1, с. 69-70], й екстраполюючи визнання того, що сильним позиціям у художніх текстах притаманна концептоідентифікувальна функція [5, с. 16], на тексти есе, робимо висновок про важливу роль концепту MYSTERY як текстового концепту в аналізованій збірці “Mysteries of the Rectangle”.

Об’єктивований у заголовку за допомогою словосполучення *Mysteries of the Rectangle* концепт MYSTERY містить інформацію у згорнутому вигляді – смисли “strange”/ “дивний”, “not known”/ “невідомий”, “has not yet been explained”/ “ще не пояснений”, “has not yet been understood” / “ще не зрозумілий”, актуалізовані завдяки актуалізації системно-мовного значення лексеми *mystery* (вказані смисли виділені на основі компонентного аналізу дефініцій лексеми *mystery* у тлумачних словниках англійської мови [10; 11; 12]). При цьому лексема *rectangle* у складі назви збірки есе разом з візуальним образом, представленим на обкладинці, – повнокольоровим зображенням деталі однієї з картин Гойї, а також підзаголовком “*Essays on Painting*”, розміщеним під назвою та іменем автора, актуалізують концепт PAINTING/ КАРТИНА. Таким чином, у своїй сукупності вказані вербальні та візуальні засоби об’єктивують концептуальну сполуку MYSTERY OF PAINTING/ ТАЄМНИЦЯ ЖИВОПИСУ чи/ і КАРТИНИ.

Подана на обкладинці книги згорнута інформація деталізується у передмові книги завдяки тому, що передмова властиво розгортає згорнуту в заголовках інформацію, що сприяє подальшій ідентифікації текстових концептів шляхом підтвердження цієї інформації новими додатковими деталями [5, с. 17]. Так, у передмові до аналізованої книги йдеться: “*It’s not always clear why a picture affects us the way it does, but for me, pursuing that mystery is the single most fruitful way to discovery.*” [13, с. xxi]. У наведеному текстовому фрагменті засобами вербалізації концептів MYSTERY та PAINTING є відповідно лексеми *mystery* і *picture*. При цьому актуалізується смисл “not known” завдяки синтаксичній структурі *It’s not always clear*, а також об’єктивуються нові смисли, які не входять до складу концепту MYSTERY, репрезентованому лексемою *mystery* як одиницею системи мови, а витворюються саме в тексті як складники концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING. Це смисли “effect of a picture on spectators is not always known/ explained”/ “вплив картини на глядача не завжди відомий/ пояснений” (“*It’s not always clear why a picture affects us the way it does...*”), “solving the mystery of painting leads to discovery”/ “розв’язання таємниці картини веде до відкриття” (“*... pursuing that mystery is the single most fruitful way to discovery*”), а також оцінка “it is good”/ “це добре” (“*is the single most fruitful*”).

При цьому розуміння/ витлумачення картини пов’язується не лише із суто інтелектуальною діяльністю, а насамперед з емоційним відгуком на картину: так, розглянутому текстовому фрагменту передують такі контексти “*Visceral responses to an image, however, are inevitably avenues to meaning*” [13, с. xxi]. У наведеному фрагменті експлікується смисл “visceral responses to a picture lead to its understanding”/ “тілесна реакція на картину веде до її розуміння”. Цей смисл ще раз об’єктивується за допомогою цитування висловлювання Генрі Джеймса: “*As Henry James once wrote, “In the arts, feeling is meaning.”*” [13, с. xxi]. Таким чином, концептуальна сполука MYSTERY OF PAINTING набула в книзі есе чотирьох нових, не притаманних концептові MYSTERY, вербалізованому системно-мовними засобами, але важливих для автора есе смислів. Ці смисли сприяють реалізації інтенційного потенціалу концепту MYSTERY, оскільки саме вони відображають ідіосинкратичний авторський підхід до сприйняття творів живопису авторкою Сірі Хустведт, опис якого покладено в основу досліджуваних есе. Мовлячи метафорично, ідентифіковані смисли “effect of a picture on spectators is not always known/ explained”, “solving the mystery of painting leads to discovery”, “it is good” і “visceral responses to a picture lead to its understanding” є лейтмотивом есе, уміщених в аналізованій збірці.

Реалізуючи свій інтенційний потенціал, концепт MYSTERY у складі концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING виконує такі функції:

1.1) Мотивує назви окремих есе, котрі входять до збірки, зокрема: “*The Pleasures of Bewilderment*” [13, с. 1], “*Ghosts at the Table*” [13, с. 43], “*Giorgio Morandi: Not Just Bottles*” [13, с. 121]. Так, назва “*The Pleasures of Bewilderment*” спирається на актуалізовані вище смисли “effect of a picture on spectators is not always known/ explained” та “it is good”, а назви “*Ghosts at the Table*” і “*Giorgio Morandi: Not Just Bottles*” ґрунтуються на смислові “solving the mystery of painting leads to discovery”.

1.2) Виражає цілісність і послідовність авторського підходу до сприйняття картин, який, будучи свідомо вибраним Сірі Хустведт, надалі застосовується нею до картин різних жанрів та різного авторства, наприклад: “*There is a mystique that surrounds art in our culture that we all recognize, but which is a phenomenon separate from my experience with Giorgione’s image.*” [13, с. 2]. У наведеному фрагменті концептуальна сполука MYSTERY OF PAINTING актуалізована за допомогою лексем *mystique*, *art* та словосполучення *Giorgione’s image*. При цьому в розглядуваному фрагменті йдеться як про сприйняття мистецтва в цілому (*a mystique that surrounds art in our culture*), так і картин певного художника (*my experience with Giorgione’s image*).

1.3) Слугує для вираження світоглядної позиції авторки щодо особливостей сприйняття картин у сучасному суспільстві, оціненому як переважаному комерціалізованими образами, котрі легко піддаються розшифруванню, а саме: “*In a culture flooded by facile images that race past us on a screen, peek out at us from magazines, or loom over us in a city street – pictures so heavily coded, so easily read that they ask nothing of us but our money – looking long and hard at a painting may allow us entry into the enigma of seeing itself, because we must struggle to make sense of the image in front of us.*” [13, с. 9]. У наведеному фрагменті концептуальна сполука MYSTERY OF PAINTING актуалізована завдяки вживанню лексем *enigma* і *painting*. Сприйняття комерційних образів протиставляється сприйняттю картин як швидке споглядання (*race past us on a screen*) та неутrudнене розуміння (*facile images*) тривалому та зосередженому спогляданню (*looking long and hard*) та розумінню, що потребує чималих зусиль для свого досягнення (*we must struggle to make sense of the image in front of us*).

1.4) Використовується для висловлення емоційного ставлення до картин, розуміння яких становить певні труднощі, а саме: “*I do know that I have never loved a painting I can understand completely. My love requires a sense that something has escaped me. This quality of cryptic excess may be responsible for the language people use to talk about seeing art, as if an inanimate thing were endowed with an elusive, almost sacred power.*” [13, с. 9]. У даному фрагменті концептуальна сполука MYSTERY OF PAINTING актуалізована шляхом використання лексем *cryptic* та *painting*. Лексема *loved*, актуалізуючи концепт LOVE/ЛЮБОВ, безпосередньо виражає позитивне емоційне ставлення авторки есе до картин, які важко витлумачити. Окрім цього, опосередковано актуалізовано концепт AWE/БЛАГОГОВІННЯ завдяки синтаксичній структурі *as if an inanimate thing were endowed with an elusive, almost sacred power*. Котра висловлює думку про містичну, майже священну силу таємничих творів живопису.

1.5) Допомогає описати досвід споглядання та інтерпретації певної картини, наприклад: “*The more I looked at it, the more it overwhelmed me with a feeling of fullness and mystery. I knew what I was looking at, and yet I didn’t know. I had to ask myself what I was seeing and why it had become an experience so powerful I felt I couldn’t have lasted another hour without crying. It seemed to me that both because and despite its particularity, Woman with a Pearl Necklace was something other than what it appeared to be. This is an odd statement to make about a painting, which is literally “appearance”, and yet I couldn’t help feeling that the mystery of the painting was pulling me beyond that room and its solitary woman.*” [13, с. 12]. Подібно до розглянутих вище контекстів, у даному текстовому фрагменті концептуальна сполука MYSTERY OF PAINTING об’єктивована за допомогою лексем *mystery* та *painting* (при цьому завдяки повтору лексеми *mystery* концепт MYSTERY набуває в контексті додаткової смислової ваги). У розглядуваному контексті йдеться про картину Яна Вермера “Дівчина з перловим намистом” (*Woman with a Pearl Necklace*). Синтаксичні структури *I knew what I was looking at, and yet I didn’t know; I had to ask myself what I was seeing; Woman with a Pearl Necklace was something other than what it appeared to be* слугують для актуалізації смислів “not known” та “has not yet been explained”. Синтаксична структура *the painting was pulling me beyond that room* сприяє актуалізації смислу “solving the mystery of painting leads to discovery”.

1.6) Використовується для протиставлення традиційного раціоналістичного підходу до сприйняття картини авторською підходів Сірі Хустведт, за якого не слід прагнути вичерпної інтерпретації, натомість за картиною завжди треба залишати таємницю, наприклад: “*Los Caprichos is a mysterious work that cries out for interpretation. Its secrets have mystified scholars for years, many of whom have treated its plates as signs in a code that might be cracked if only the right key could be discovered. But while I’m certain that many aspects of these astounding pictures still remain hidden from me, I’m equally sure that the eighty prints cannot be approached as a rationalist puzzle or a series of clever conceits that, once understood, will offer clear-cut answers.*” [13, с. 91]. У наведеному фрагменті концептуальна сполука MYSTERY OF PAINTING набула вербалізації завдяки використанню словосполучення *mysterious work*, пропозиційної структури *secrets have mystified* та лексем *picture* і *prints*, а також назви серії гравюр Гойї “*Los Caprichos*”. Авторка есе протиставляє переконання в можливості повного раціонального витлумачення мистецьких творів (*many of whom have treated its plates as signs in a code that might be cracked if only the right key could be discovered; will offer clear-cut answers*) власній упевненості, що картини не можна розглядати лише як раціональну загадку (*cannot be approached as a rationalist puzzle*).

Окрім розглянутого вище інтенційного потенціалу, концепт MYSTERY у складі концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING має рецептивно-моделюючий потенціал, реалізуючи який він виконує такі функції:

2.1) Спонукає читача есе розширити і/або змінити свій підхід до творів живопису як об’єктів, які потребують суто раціонального витлумачення, і надати ваги емоційному сприйняттю, наприклад: “*But the secrecy and seduction involved in opening up one painting to reveal another demonstrate the refined pleasure of looking that were at work in painting at the time.*” [13, с. 7]. У наведеному фрагменті засобами вербалізації концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING є лексеми *secrecy* та *painting*. У розглядуваному контексті йдеться про можливість отримати вишукану насолоду (*refined pleasure*), коли картина щось приховує (наприклад, іншу картину);

2.2) Послідовно переконує читача, що раціональне пояснення не вичерпує смислу картини, наприклад: “*But even if, by some miracle, a scholar discovered a letter written by Giorgione in which he explained all the references in this strange canvas, it would not solve the painting. One can’t understand an image by placing a narrative beside it.*” [13, с. 9]. У даному фрагменті словосполучення *strange canvas* вербалізує концептуальну сполуку MYSTERY OF PAINTING. Допустова конструкція “*even if, [...], a scholar discovered a letter written by Giorgione in which he explained all the references in this strange canvas, it would not solve the painting*” виражає смисл “rational explanation does not exhaust the picture”/“раціональне пояснення не вичерпує картину”. При цьому у підрядному реченні, яке висловлює результат раціонального витлумачення картини “*it would not solve*”.

the painting”, дієслово *solve* графічно виділено курсивом, що надає йому особливого смислового значення і, відповідно, особливої ваги смислу “does not exhaust the picture” / “не вичерпує картину”. Смісл “rational explanation does not exhaust the picture” об’єктивований ще раз у безпосередньому контексті за допомогою синтаксичної структури “One can’t understand an image by placing a narrative beside it”, у якій графічного виділення курсивом набуло дієслово *understand*. Подвійна вербалізація смислу “rational explanation does not exhaust the picture” потенційно здатна привернути увагу читача й емоційно вплинути на нього, що, у свою чергу, може справити вплив на формування переконань читача.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що концепт MYSTERY/ ТАЄМНИЦЯ як текстовий концепт в есе Сірі Хустведт про живописні твори входить до складу регулярно актуалізовуваної концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING. Ця сполука має чітко контекстуально визначену смислову структуру, котра, спираючись на смисли, зафіксовані лексемою *mystery* як системно-мовним репрезентантом концепту MYSTERY, водночас визначається індивідуально-авторським поглядом Сірі Хустведт на питання інтерпретації творів живопису. Досліджуваний концепт у складі концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING виявляє свій інтенційний та рецептивно-модельючий потенціал через набір взаємопов’язаних функцій. У своїй сукупності реалізація всіх функцій концептуальної сполуки MYSTERY OF PAINTING сприяє висловленню важливої для авторки думки про те, що смисл взаємодії глядача і картини полягає не стільки в результаті, скільки в процесі пошуку смислу картини, тому невизначеність в інтерпретації (таємниця) не є недоліком пізнання картини, а являється питомою рисою цього пізнання і джерелом насолоди, а також ненав’язливому, однак послідовному переконуванню читача в доцільності пристати на цю точку зору.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаються в аналізі текстових концептів в есе про мистецтво інших авторів із подальшим узагальненням, систематизацією та інтерпретацією отриманих даних.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. 6-е изд. Москва : Флинта, Наука. 2004. 384 с.
2. Буць Ж. В. Образно-символічний простір розгортання текстового концепту “жіночність” у французьких соціально-побутових романах XIX-XX століть. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5. Т. 1. С. 12–15.
3. Воробьєва О. П. Концептологія в Україні: обзор проблематики. *Лінгвоконцептологія: перспективні напрями: монографія* / под ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Нейдановой. Луганск : Изд-во ГУ ЛНПУ имени Тараса Шевченко, 2013. С. 10–37.
4. Иеронова И. Ю., Трофимова О. А. Текстовый концепт «общество потребления» в романе Фредерика Бегбедера «99 франков». *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 2012. Вып. 2. С. 38–43.
5. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької прози середини XX століття): автореф. дис. д-ра філолог. наук. 10.02.05 – романські мови. Київ, 2003. 33 с.
6. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация). Москва : Диалог, 1998. 352 с.
7. Кузнецова М. О. Вербалізація гіперконцепту як базового концепту в когнітивній схемі вторинного дискурсу романів Дж. Р. Р. Мартіна “A Song of Ice and Fire”. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2015. III (8). Issue 39. P. 40–43.
8. Лещук Ю. Вербалізація текстового концепту СМЕРТЬ у віршах Пауля Целана. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Філологічні науки. Мовознавство №5. С. 30–34.
9. Пименова М. В. Концептологія на сучасному етапі (способи дослідження концептуальних структур). *Гуманитарний вектор*. 2017. №5. С. 13–22.
10. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/mystery>
11. Collins dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/mystery>
12. Merriam-Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mystery>

Список джерел ілюстративного матеріалу:

13. Hustvedt S. *Mysteries of the Rectangle : essays on painting*. New York : Princeton Architectural Press. A Winterhouse ed., 2006. xxi, 179 p.